

Сприяти кращому художньому оформленню видань

У лютому – березні поточного року відбувся щорічний конкурс на краще художнє оформлення випущених в Україні видань. Організатор – Всеукраїнський фонд сприяння розвитку книговидавництва і преси. Співучасники проведення конкурсу – видавничий дім «Генеза», Спілка художників України, редакція газети «Демократична Україна» та видавничий центр «Друк».

У творчому змаганні взяло участь понад 260 видань (художня і навчальна література, посібники, ілюстровані альбоми, географічні атласи, календарі, рекламна та аркушева продукція, листівки), обов'язковий примірник яких, на жаль, не завжди надходить до Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. Продукція оцінювалась авторитетним журі за художнім оформленням, конструюванням і рівнем поліграфічної якості.

Першу премію присуджено дитячій книзі «Рукавичка» (художник В.Голозубов, видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»), спеціальної премії удостоєний український майстер В. Чебанник за надзвичайно складну галузь – інтролігаторство – застосоване при виданні «Петра Могили».

Художник Л. Фікарев (оригінал-макет і художнє оформлення) одержав другу премію за підручники «Нарис історії України» (дві книги), третя – належить М.Крепкому за фотоальбом «Київ» і «Скарби Києво-Печерської лаври».

Конкурс не тільки дав змогу ще раз підкреслити талант визначних майстрів, виявити молодих художників, а й «відкрити» нові перспективні видавництва.

Однак по суті залишилися поза змаганням наукові та професійні журнали, вельми змістовні, часто з оригінальним художнім вирішенням, яке не змогло якісно втілитися через старі поліграфічні технології, дешевий папір. Брак коштів

позбавив можливості брати участь в творчому конкурсі ряд академічних, галузевих журналів і видань. Звичайно, ця продукція не може сперечатися з дорогими виданнями, виконаними на прекрасному папері, за останнім словом друкарської техніки. Але позбавляти можливості участі в творчому житті такі видання – теж певна інформаційна лакуна, яка, сподіватимемося, з роками ліквідується.

Наш кор.

Консервація рухомих пам'яток культури

28–30 жовтня 1997 р. в Санкт-Петербурзі в Російській національній бібліотеці (РНБ)* відбулася Міжнародна конференція «Консервація пам'яток культури. Минуле. Сучасне. Майбутнє». На ній висвітлювалися актуальні проблеми зі збереження бібліотечних фондів

Було заявлено понад 70 доповідей (від Центру консервації і реставрації НБУВ – 6). Крім Росії та України, у роботі наукового форуму взяли участь представники інших європейських країн

Збереження документа певною мірою залежить від його використання або частоти читачьких запитів – підкреслювали промовці. На книжках негативно позначається оточуюче середовище (відхилення від норми в режимі зберігання по температурі, вологості повітря). Для фізичної природи носія інформації принципову роль

*РНБ (раніше - Державна публічна бібліотека ім.М.Є.Салтикова-Щедріна) має великий досвід в обсязі збирання, використання і збереження книжкової спадщини. Заснована за Указом Катерини II в 1795 р. В 1809 р. її книжковий фонд нараховував лише вісім книжок російською та церковнослов'янською мовами, а нині бібліотечні масиви становлять понад 31 млн. од. зб. Реставраційна справа в РНБ розвивається майже від початку фундації установи.

У 30-ті роки поточного століття тут було організовано науково-практичний підрозділ з питань гігієни та реставрації книжок. Нині його перетворено на великий науково-виробничий відділ консервації документів.

відіграє колірність запечатки документа. Так, для одноколірної запечатки на фізичний стан матеріалу (паперу) негативно впливає різке коливання вологості повітря. Особливо шкідливі провали в абсолютних значеннях величин вологості повітря.

Для документів, запечатаних з використанням 2–16-колірних фарб, а інколи й істотно більшої їх кількості, навпаки, найзначнішу загрозу становлять великі розбіжності в показниках температури повітря фондосховищ, а отже, і температури паперу, фарби, картону, наповнювачів. Як правило, документи з багатоколірною запечаткою мають поверхневу проклеюку крохмалем або іншими, приміром, синтетичними проклеювальними речовинами. Коливання температури на 4–6°С відносно стандартної норми впливає на мікроклімат приміщень фондосховищ і є серйозною небезпекою для фізичного збереження матеріальної основи носія інформації.

У своїх доповідях проф. Ю.Нюкша (Бібліотека Академії наук Росії), д.т.н. С.Добрусіна, к.т.н. Є.Черніна, к.т.н. В.Кобякова (РНБ), к.т.н. О.Пермінова (Російська державна бібліотека, Москва), к.т.н. В.Коркін (Державний академічний інститут живопису, скульптури та архітектури, С.-Петербург), к.т.н. Д.Ерастов (Лабораторія консервації і реставрації документів) та інші підкреслювали, що бібліотекар постійно стоїть перед вибором у процесі видачі книжок, стан яких потребує вживання застережливих дій. На думку фахівців, перевага завжди має бути віддана консерваційним заходам.

Значну кількість доповідей було присвячено проблемі консервації документів. Відзначалося, що врятувати бібліотечні фонди можна, використовуючи відомі (старі) методи й технології консервації та доцільні запровадження нових. За підрахунками Ю.Нюкші (за станом на 1991 р.), та кількість кадрів, яка працює в РНБ, може відновити підлягаючі реставрації фонди протягом 400 років. С.Добрусіна заявила, що проведення масової консервації книг дієтилом цинку в умовах Бібліотеки Конгресу США є проблематичним:

процес консервації триває вже кілька десятиріч, а для його завершення потрібно ще приблизно 20 років.

У багатьох виступах акцентувалася увага на ситуації з інженерними системами та бібліотечним господарством, на відповідальності інженерно-технічних працівників (ІТП) у справі збереження фондів, де головне – профілактика й послідовність її проведення. Профілактика починається з оцінки стану будівлі, електрообладнання, що забезпечує життєдіяльність бібліотечного господарства (інженерні системи морально старіють за п'ять років, а фізично – за 30) та підтримує мікроклімат повітря у фондосховищах і читальних залах. Цей важливий комплекс питань обов'язково вирішується за участю професіоналів.

Для збереження бібліотечних фондів велике значення має конвенція повітря у читальних залах та фондосховищах, а знання працівників бібліотеки щодо вентиляції досить поверхові. Потрібно пильно стежити за стабільністю температури в приміщеннях, де зберігаються і використовуються фотографії та фотодокументи. Підкреслювалося, що умови зберігання документів, закладені в ГОСТах СРСР (7.48 – 90; 7.50 – 90), відповідають нормам, встановленим у стандартах США. Найкраща ж система інженерно-технічної служби зі збереження рухомих пам'яток культури діє в Державному Ермітажі Росії: 150 датчиків температури й вологості повітря підключено до комп'ютера.

Чимало доповідей спинилося на питаннях вивчення фізичного стану паперу документів неруйнівними методами: за білістю паперу, за видом наповнювачів та способом проклеювання. Наводилися цікаві результати досліджень у галузі матеріалу оправи (зі шкіри та пергамену), реставрації шовкового полотна китайського живопису і пергаментової грамоти XIV ст. Порушувалися проблеми збереження найдавнішої книги – глиняних клинописних табличок (О.Ланкратова, Державний історичний музей; Н.Паламарь, Лабораторія мікрофотокопіювання і реставрації документів Федеральних архівів, усі – Москва;

С.Добрусіна, Є.Лоцманова, РНБ та ін.)

Особливо зацікавили присутніх виступи, в яких розкривалися аспекти протипожевної безпеки бібліотек (пленарне засідання). Відзначалося, що в справі охорони не існує другорядних деталей. Багатолітня практика консерваційних заходів зі збереження книжок свідчить, що вони при складському (в стосах) способі розміщення, вкрай небажаному, швидко починають пріти (Т.Семенова, Школа реставрації книг та рукописів «Раритет», Москва; Л.Малишева, РНБ; Л.Душкіна, Державний НДІ реставрації, Москва, та ін.).

Позитивність результатів заходів на 80% залежить від стану будівель бібліотек, дотримання правил їх діяльності, а також бібліотечної технології та фізичного стану обладнання, і на 20% – від кваліфікації кадрів, їхньої оперативності, бажання і своєчасного виконання розпоряджень адміністрації, дотримання режиму збереження.

Змістовними були доповіді спеціалістів із зарубіжних консерваційних інститутів і центрів: Д.Хаверманса (Голландія, Дослідницький інститут паперу та картону), С.Хартманна (Німеччина, Бібліотека духовної семінарії), І.Ліірса з колегами (Національна бібліотека Німеччини); К.Конса (Поштовий музей, М.Тарту, Естонія), Е.Потржебницької (Національна бібліотека Польщі), І.Ханус (Національний архів Словачії); А.Лагаускаса (Інститут ботаніки Литовської Академії наук) та фахівців НБУВ (Україна). Постановочне питання: спасіння культурного багатства у формі рухомих пам'яток культури – ілюзія чи можливість?

У повідомленнях про результати досліджень, виконаних в Україні, йшлося про досвід НБУВ з матеріалознавства за складовими частинами книги – видами паперу й картону під час виконання консерваційних та контрольних-профілактичних заходів, здійснених Центром консервації і реставрації в оцінці фізичного стану паперу документів у процесі обстеження фондів. Виступи українських фахівців викликали чимало запитань та живий інтерес у присутніх.

Активну участь в обґрунтуванні програмних заходів взяло Міністерство культури Російської

Федерації. Начальник управління бібліотек та інформації Є.Кузнцов відзначив, що збереження культурної спадщини – це проблема всього суспільства, а для її розв'язання потрібні зусилля досвідчених бібліотечних працівників.

Директор РНБ В.Зайцев наголосив, що всі доповіді* (після професійного аналізу) свідлено. Проблемні виступи були заслухані на пленарних та секційних засіданнях, а інші висвітлено як стендові повідомлення.

Конференція була корисною для спеціалістів, пройшла з успіхом і стала важливою віхою в розвитку науки про консервацію рухомих пам'яток культури з фондів бібліотек, архівів та музеїв.

Микола Омельченко,
к.т.н., в.о. завсектором
Центру консервації і реставрації
НБУВ,
Любов Затека,
наук. співробітник
Центру консервації і реставрації
НБУВ

*З тезами наукових доповідей та програмою конференції можна ознайомитися в Центрі консервації і реставрації НБУВ.

© Омельченко Микола Миколайович, Київ, 1998
© Затека Любов Петрівна, Київ, 1998